

·
GREV
SCHACK CARL RANTZAU-ASCHEBERG
I LANDFLYGTIGHED 1772-89

AF
LOUIS BOBÉ

Grev RANTZAU-ASCHEBERGS problematiske Personlighed og omskiftelige Tilværelse beskæftiger endnu stadigt danske Historikere ud fra de forskellige Synspunkter. Senest har Interessen samlet sig om en gaadefuld Episode i hans Liv, nemlig hans Flugt fra Danmark i 1756.¹

Det hidtil sparsomt belyste Tidsafsnit i Rantzaus Liv omfatter hans hvileløse Færd fra hans Forviisning i 1772 indtil hans Bosættelse i Avignon senest i 1778. At søge udfyldt disse tomme Blade i hans Livsbog er Hensigten med de følgende spredte Optegnelser.

Rantzau-Ascheberg blev afskediget 9. Juli 1772 med 8000 Rdlr. Pension. Ved hans Afgang skrev Overkammerherren, Grev D. REVENTLOW til sin Svoger A. G. MOLTKE: „Man oprøres ved at se Rantzau, Hovedmanden i Statsrevolten, belønnet med en Pension, meget større, end den nogensinde er bleven bevilget Mænd med de største Fortjenester. At dette Afskum er bleven fjernet fra Statssagerne og Hoffet, er en af de gode Forandringer, man har truffet siden den 17. Januar.“ (Brevet dat. 20. Juli, i Arkivet paa Bregentved.) Ligesaa haardt dømmer LESSING om Rantzau: „Her i Wien er Grev Rantzau kendt som det infameste og afskyeligste Menneske. Der kan ikke tænkes nogen slet Streg, som han ikke skal have begaaet. Man beklagede de Ulykkelige, fordi de var bleven styrtet af Rantzau, og man tiltror ham at kunne have gjort det af ren og skær Ondskab.“ (Briefwechsel zwischen Lessing u. seiner Frau, ed. A. Schöne, Leipzig 1870, 261.)

---

¹ E. Arup, Hist. Tidsskr. 8, IV (1913), Tillægshfte, 3-19. Johanne Skovgaard i Festskrift til Kristian Erslev 1927, 449-66. Chr. Elling i „Tilskueren“ 1938, 89-106. Johanne Skovgaard, Persh. Tidsskr. 10, V, 1938, 168-71. Chr. Elling i „Maskespil“ 1945, 97-127.

Om Rantzaus groteske Afsked fra København beretter samtidige Kilder fuldt overensstemmende (Reverdils Memoirer, Udg. 1916, 278; Adresseavisen 112, 115, 116, 181). Han havde bestemt sin Afrejse til samme Dag, den tripolitaniske Udsending var i Audiens hos Udenrigsminister, Grev v. DER OSTEN, der ligesom han boede i Prinsens Palæ. Denne Ceremoni, der overværedes af 200 Personer, fandt Sted den 11. Juli. Klædt i Nanking „ret som en Gadedreng“, steg han, omgivet af en stor Folkeskare, ned i den kongelige Chalup, der ventede ham i Kanalen foran Palæet, og som skulde føre ham ud i Havnen til et Skib, han havde hyret til Ekernförde. Adresseavisen oplyser 13. Juli, at han fra København var udpasseret til Lübeck, men af Modvind blev han holdt tilbage i Korsør indtil den 17. og begav sig til Lands over Haderslev til Slesvig, hvor han ankom den 21. Dagen efter skriver Landgreve CARL: „Jeg vil sikkert ikke faa den Ære at se ham, da man beretter mig, at han paa sin Vej synes overalt meget frygtsom, hvor han passerer igennem, og han har ingen Krav paa en god Modtagelse hos mig, skøndt jeg er meget fjernt fra, nogensinde at ville gengælde ondt med ondt. I hele Danmark er han afskyet mere end nogen anden.“ (v. der Asseburg, Denkwürdigkeiten, Berlin 1842, 369.) Rantzau opholdt sig derefter nogle Maaneder paa Ascheberg, indtil han midt i Oktober, uden at underrette Kongen derom, kom Hovedstaden paa nærmere Hold ved at leje sig ind paa det Apoteker PETER VON WESTEN tilhørende Lyststed Kragshjerggaard, beliggende paa Odense Købstadgrund. Da Kongen fik Nys herom, udstedte han Befaling til Major ved danske Livregiment ANDREAS HARBOU om at opsøge Rantzau i Odense eller Omegnen og, i Henhold til en ham medgiven Ordre til Greven, at eskortere denne til Ascheberg. Den Majoren tilstillede Instrux lyder:

„Major v. Harboe haver, saa snart denne Min Befaling er vorden hannem tilstillet, strax at forføye sig til Odensee eller til det Stæd, hvor Greve Rantzau Aschberg for nærværende Tiid opholder sig, og naar benævnte Greve af vedfølgende Ordres Indhold er vorden underrettet om, at hand, uden Tiidspilde haver at forføye sig til Aschberg, da at paasee, at Reysen didhen paa det skyndsomste antrædes og ey at forlade hannem førend hand virkelig paa benævnte Gods er ankommen. I det øvrige haver Major v. Harboe, saa meget muelig, at aquittere sig af denne Commission med ald sømmelig Anstændighed og Alvorlighed, og saa snart Greven er ankommen til Aschberg, ufortøvet derfra igien hertil at retournere for om alt forefaldne at afstatte sin mundtlige Rapport.

Christiansborg d. 3de Novembr: 1772.“

Kongens Ordre til Rantzau, dateret samme Dag, udsiger:

„Monsieur le Comte Rantzau. Comme le lieu, que vous avez jugé à propos de choisir pour Votre Demeure, sans en prendre préalablement Mon Avis, Me déplaît par bien des Raisons, Vous aurés d'abord, M: le Comte, après avoir reçu la présente à Vous rendre à Aschberg, et à ne pas Vous en éloigner sans Mes Ordres, à moins que la Perte entière de mes bonnes graces Vous seroit indifferente. Le Major Harboe, qui Vous annoncera mes Volontés, a Ordre de Vous accompagner à Aschberg, et il ne dependra que de Vous même, qu'il s'acquitte de sa Commission d'une manière, dont Vous puissiés être satisfait.“

Allerede den 28. Decbr. gav Kongen dog Rantzau efter dennes Ansøgning Tilladelse til at rejse af Helbreds Hensyn. Den ham herom tilstillede Billet har Ordlyden:

Monsieur le Comte de Rantzau. „Je vous accorde la Permission que vous me demandez d'aller voyager pour remettre Votre santé. Je souhaite qu'elle se retablisse. Je Vous assure de Votre Pension ainsi que de ma Bienveillance royale et je suis votre bien affectionné Christian.“ (Chr. VII.s Kabinetsarkiv, Schumachers Concepter til kgl. Cabinets Ordrer 1772—Febr. 1773).

Rantzau-Ascheberg begav sig derefter til Frankfurt a. Main. En tysk Skribent, der traf ham her, vil vide, at han kaldte sig JUEL og optraadte grov og anmassende. Han skildres som en ilter Mand, hvis Fysiognomi og hele Væsen en Forfatter kunde benytte til Model for en Karaktertegnning af Kain (J. G. Meusel, Vermischte Nachrichten, Erlangen 1816, 107 ff.). Rantzaus Inkognito blev røbet af en Sprogmeister og Leder af en Pensionsanstalt i Frankfurt ved Navn PARADIS DE TAVANNES, der i en Aarrække havde været i Grev Danne-skiold-Laurvigs Hus og tillige haft en Stilling som Lærer i Fransk for Landkadetterne. Tavannes tiltalte ham Excellence, men Rantzau vilde ikke vide noget af ham (Persh. Tidsskr. 9, IV, 137).

Om Grev Rantzaus hvileløse Vandringer i de nærmest følgende to Aar vides intet med Sikkerhed, indtil han, foreløbigt blivende, slaar sig ned i Orange, en By i det sydøstlige Frankrig, Hovedstad i Departementet Vauclose. Kun Bernstorff følger hans Veje, opmærksomt hadsk, ikke uden Frygt for at han vender tilbage. I Marts 1773 skriver A. P. BERNSTORFF:

„Rantzau vil sandsynligvis begive sig til Schweiz; han vil søge at undgaa alle Englændere, Hannoveranere, Russere og endog Danske, ikke at tale om

hans Kreditorer i Frankrig og Italien. Som Cain bærer han overalt Mærket paa sin Nederdrægtighed og Skurkagtighed.“

Sidst paa Aaret ytrer Bernstorff Tvivl om hvorvidt Rantzau har Venner i Holsten; i København saavist ingen.

„Folket foragter ham, Hoffet afskyer og frygter ham, og jeg tror ikke, at der nogensinde vil blive Tale om hans Tilbagevenden. Vi veed ikke hvor hans virkelige Opholdssted er.“

I Januar skriver A. P. Bernstorff, at han nu med Sikkerhed veed, at Rantzau allerede i to Maaneder har boet i Orange.

„Han har skjult sit Navn og udgiver en Mætresse, som han har ført med sig herfra, for sin Datter, med hvem han har givet sig i Pension i en Kippe for 20 Louisdorer. Hvilket Fald for en Mand som han! Hvad der er ret mærkelig, er, at han i flere Maaneder ikke har hævet sin Pension. Rentekammeret kan kun udbetale til levende Personer hvilket beviser, at det almindelige Rygte om hans Død savner Begrundelse.“ (A. Friis, Bernstorffske Papirer III, 191, 255, 262.)

Aviserne bragte ikke længe efter en Meddelelse om, at Rantzau skulde være bleven dræbt af en irsk Officer i en Duel, en Efterretning, der formentlig stammede fra ham selv, fordi han ønskede at leve glempt af Verden. Caroline Mathildes franske Biograf, LAGRÈZE, fortæller, at en engelsk Officer, tidligere i dansk Tjeneste, der uventet traf Rantzau ved den spanske Grænse, vilde hævne den af ham mod Dronningen begaaede Uret. Officeren, der ikke kan være nogen anden end hendes Favorit, den meget omtalte Ritmester OSBORNE, siges at have overfuset Rantzau med Skældsord, hvorefter de duellerede med dødelig Udgang for Grevens Vedkommende. Har denne Overlevering, som synes at rumme en ægte Kerne, noget paa sig, maa det være Osborne, der blev dræbt, eftersom Rantzau-Ascheberg først endte sine Dage i 1789 i Avignon (C. B. Lagrèze, Caroline Mathilde, Paris 1887, 304; Reverdils Memoirer, 1916, S. 278).

I 1778 fik Rantzau i Avignon Besøg af sin tidligere Sekretær, ERIK EEG, der havde boet sammen med ham i Prinsens Palæ, og hvis Hustru har udgivet en Beskrivelse af Ægteparrets Rejse uden at omtale Rantzau nærmere (En Dansk Frues Reisebeskrivelse, Kbh. 1787, S. 19).

I 1785 har den tyske Forfatter MORITZ AUGUST VON THÜMMEL

under sit Ophold i Avignon hørt om Rantzau-Ascheberg, hvilket foranlediger ham til at fremsætte Linjerne:

Beschütze mich vor Fürstenrache,
Den Martern eines Struensee.

(Thümmel, Reise in die mittäglichen Provinzen von Frankreich 1785–86, Leipzig 1794, S. 72).

Rantzaus Forbindelse med Danmark spores endnu i en af GULDBERG til Skatkammeret 2. Marts 1782 udstedt Ordre saalydende:

„Da Græve Rantzau til Ascheberg, Vores General og Ridder af Elephanten, ikke efter sin Svigerfader erholdte nogen besynderlig Arv, hvilket Haab dog var det eeneste, som kunde fortrøste ham til at tilbyde Vores Casse, naar dette Dødsfald indtraf, den halve Deel af Pensionen, som han efter sin Gields Betaling havde forbeholdt sig: Saa forstaaer det sig, at Vi vil, at han bemeldte halve Deel skal beholde, saaledes som han nu samme nyder, og det saa meget meere, som han godvilligen og af sig selv alt længe har frasagt sig den halve Deel af bemeldte Pension.“ (Guldbergs Kabinetsprot. 1782; Ansøgninger til Skatkammeret 1784, 27. Okt.)

Til den Struenseeperioden omhandlede halvhistoriske Litteratur hører John Browns „The Northern Courts since 1766“ (London 1818), som danske Historikere gaar helt udenom, hvilket skyldes Forfatterens uopløselige Væv af Digtning og Virkelighed. At dette Skrift er blevet genoptrykt i London 1925 og optaget i en Samling „Court memoirs“, uden Korrektiver eller oplysende Anmærkninger, vidner om Udgiverens fuldkomne Mangel paa kritisk Sans. Bogen vrimler af Uhyrligheder, for blot at nævne Paastanden om at Dronning JULIANE MARIE skulde have planlagt et Giftattentat paa sin Stifsøn CHRISTIAN VII. Det maa beklages, at Bogens utvivlsomt store engelske Læserkreds faar et saa forvrænget og forfalsket Billede af de virkelige Forhold. Umiddelbart efter Skriftets første Fremkomst har allerede P. A. HEIBERG og en engelsk Recensent paataalt dets Upaalidelighed (Revue historique 1820, VI, 513–29, overs. i J. Kragh Høst, Politik og Historie 1821, III, 166 – og Monthly Review 1869, Bd. 69, S. 35–41). De Rantzau-Ascheberg vedrørende Kapitler er i Oversættelse meddelt i J. K. Høst, l. c. 1820, II, 186–217, 257–263. Hovedparten af Memoirernes første Bind (Nyudgaven S. 1–206) omfatter en Oversættelse fra et dansk Manuskript, reddet ved et Skibbrud (!) i 1807, dateret Copenhagen 1804 og bærer Forfattermærket

V. D. Skribenten, der selv betegner sig som en Dansker af beskeden Rang, siger at have været til Stede ved Dronning Caroline Mathildes Ankomst til Danmark. Hans Optegnelser har Præg af et Æresforsvar for Grev Rantzau, og ikke uden Grund er det blevet sagt, at Forf. har været personlig paavirket af ham eller at han bygger paa hans mundtlige eller skriftlige Meddelelser, som med fri Fantasi er bleven spundet ud til en velskreven novellistisk Fremstilling. Forf. veed nøje Besked med Major Harbous Sendelse til Odense, og omtaler udførligt (S. 151, 206) Dronningens Forløber ALEXANDER STUART, der nævnes i hendes Kasseregnskaber. Han lader Stuart dø i Celle og være identisk med den Page, hvis smitsomme Sygdom fra hans Dødsleje overførtes til Dronningen og voldte hendes Død. Denne Stuart er aabenbart identisk med den mytiske Forløber hos Dronningen, som Frederik II i et Brev til Juliane Marie, fuldt af ondsindet Sladder, gør til Caroline Mathildes Elsker i Celle. Frit opfundet er ligeledes den rørende Historie om at Rantzau gennem sin Tjeners Formidling skulde have opnaaet hendes Tilgivelse ved en Sammenkomst med hende i Celle. Der refereres lange Samtaler mellem Rantzau og hans i Skriftet navngivne Elskerinde SOPHIE LIVERNET, med udførlige, vistnok upaalidelige Oplysninger om hendes Familieforhold. Ofte lykkes det Forf. at give veltrufne Portrætskildringer af kendte Skikkelser ved Hoffet, ligesom han røber en mærkelig Lokalkundskab. Forsøg paa at ville udskille det oprindelige ægte Grundlag for disse Meddelelser fra Til-digtning og Romantisering maa siges at være frugtesløse.

Opsporingen af Grev Rantzaus muligvis bevarede efterladte Papirer eller endog Memoirer har nu i hundrede Aar beskæftiget franske Lokalforskere og danske Historikere, hidtil dog uden Resultat. Tilskyndelsen til disse Undersøgelser gav C. F. H. BARJAVEL i sit 1841 i Carpentras udgivne Værk „Dictionnaire historique du département de Vaucluse“, hvori det anføres, at Grev Rantzaus Memoirer be-fandt sig hos en Mad. D'INGUIMBERT. Den afdøde Stiftsskriver H. R. HIORT-LORENZEN gav herhjemme som den første i 1892 Oplysninger om Rantzaus seneste Aar i Sydfrankrig, hans Død 21. Jan. 1789 i Ménerbes ved Avignon, i Huset hos Hertuginde Eleonore af Mont-morency-Luxembourg, Prinsesse af Tingry, hans Gravsten samme-steds og om Sophie Livernet, som efter Rantzaus Død blev optaget i Huset hos Hertugen af Grammont og døde mellem 1830-35 (Hist. Tidsskr. 6. III, S. 730-734). I 1909 kom jeg i anden Anledning i Brevskifte med Mairén i Vaucluse, JULES BELLENDY, der interesserede sig meget for Rantzau-Ascheberg og bl. a. bragte mig i Forbindelse

med en af Hiort-Lorenzens Hjemmelsmænd, Dr. med. EMILE LAF-FONT. Denne havde ogsaa beskæftiget sig indgaaende med Spørgs-maalet og ejede Sager, der formentlig havde tilhørt Rantzau (jf. Mém. de l'Academie de Vaucluse 1936: E. Laffont, A propos d'un pastel et d'un bureau Louis XIV). Synderlig videre end Hiort-Lorenzen, der overgav mig sin Brevvexling om denne Sag, kom jeg ikke. Under-søgelserne fortsattes derefter af nuværende Rigsarkivar A. LINVALD, der i 1912 besøgte Ménerbes, hvor han ved grundige Efterforskninger, mundtlig Spørge, Arkivstudier og en Brevvexling, der afbrødes ved den forrige Verdenskrig, antagelig har sagt det sidste Ord i dette Problem (Persh. Tidsskr. 8, VI, 1927, 72-79; Annales du Midi, 1928). Senest har RUDOLPH KRAFT i 1941 (Persh. Tidsskr. 11, II, 57-61) i Oversættelse efter JEAN LOUIS VANDOYERS Bog, Beautés de la Pro-vence 1926 meddelt en Række Oplysninger om Rantzau-Ascheberg i Ménerbes, der ikke bringer noget væsentlig nyt. Alle Spor viser til-bage til Barjavel, en Kilde af ret tvivlsomt Værd.

Axel Linvald har fra Departementsarkivet i Avignon hentet en Oplysning af Værdi for Sophie Livernets Identificering. Et Brev af 17. April 1813 fra Præfekten i Dép. Vaucluse udsiger, at hun da var 58 Aar, altsaa født o. 1754. Er hun kommet med Rantzau fra Dan-mark, maa hun dengang have været 17-18 Aar. Ifølge Uldall (Me-moirer og Breve XXI, 10) holdt Rantzau 1771 endnu en Danserinde LEWES i Huset hos sig. CHR. ELLING gætter sikkert rigtigt, at hun er identisk med en Figurantinde Jfr. LEVER, der i 1771 optraadte i Bal-letter paa Hofteatret (Maskespil, 1945, 108 f.). Hermed stemmer Angivelsen (The northern courts I, 159), at Sophie Livernet var 18 Aar, da Rantzau bortførte hende. Samme for hendes Vedkom-mende velunderrettede Kilde anfører, at hun var Datter af en Skræder. I Oehlschlägers Ungdomserindringer (min Udg. 1915, 37 f.) nævnes LEPPERT som den fornemste Skræder i Byen.